

Ми вже згадували про те, що «вихідною точкою», початком процесу реконструкції є мотивована постанова прокурора про відновлення втраченої кримінальної справи. Відповідно до цього, і заключний, *третій етап* реконструкції буде полягати в дослідженні та оцінці реконструктором знов створеної кримінальної справи, відновленої до того моменту, з якого вона була втрачена. Проаналізувавши результат своєї діяльності, переконавшись у тому, що втрачена кримінальна справа (або його частина) відновлені до того ступеня, який був необхідний (тобто у відновлених матеріалах міститься достатньо доказів), реконструктор виносить постанову про закінчення реконструкції, про що повідомляє прокурора, та, якщо це необхідно, продовжує провадження у кримінальній справі

Список літератури:

1. Слідча практика, К., 1997.
2. Кузьміна В.Ю. Поняття втраченої кримінальної справи // Акт. проблеми суч. науки в дослід. молод. вчених. Х., 1997. Вип.3.
3. Зеленецький В.С. Возбуждення уголовного дела. Х., 1998.

Надійшла до редколегії 03.09.99

Т.Л.Сироїд

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ЄДИНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ

Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р. Загальна декларація прав людини стала найважливішим міжнародно-правовим документом, який впливає на розвиток міжнародного співробітництва держав у забезпеченні основних прав і свобод людини та на їх внутрішню політику в цій галузі. Прийняття цього документа, що вперше закріпив перелік основних прав і свобод особи, стало значним етапом у розвитку міжнародних відносин.

Загальна декларація прав людини має рекомендаційний характер, оскільки була прийнята у вигляді резолюції Генеральної Асамблеї. Прородно, не будучи міжнародним договором, Декларація не може розглядатися як юридично обов'язковий документ. У той же час при оцінці її юридичної сили потрібно мати на увазі, що в міжнародному праві, поряд із договором, у нормотворчому процесі значну роль відіграє і звичай, який формується в результаті міжнародної політики держав та поступово визнається ними як правова норма. Тому основні права і свободи, проголошені в Загальній декларації, розцінюються в даний час як юридично обов'язкові звичаєві або договірні норми. Конституції багатьох країн світу безпосередньо посилаються на цей документ і відтворюють цілий ряд його положень. Варто мати на увазі, що викладені в Декларації принципи і норми в результаті нових міжнародних угод постійно розвиваються й уточнюються, що

свідчить про реалістичність документа та його велике значення для між-державних відносин.

За роки, що пройшли після прийняття Загальної декларації, міжнародне право збагатилося багатьма новими принципами і нормами, значна кількість яких стосується прав людини. Міжнародне право сьогодні активно втручається у сфери суспільного життя, які традиційно розглядалися як галузь внутрішньої компетенції держав. Нині питання, які відносяться до прав людини, регулюються як Статутом ООН, так і цілою системою двосторонніх, регіональних і багатосторонніх міжнародних договорів. Однак фундаментом міжнародно-правового захисту прав особи залишається Загальна декларація 1948 року.

Об'єкти таких зобов'язань - права людини - втілюються в життя державами, які зобов'язані здійснити відповідні законодавчі, адміністративні й інші заходи. Саме в цьому полягає специфіка міжнародного-правового регулювання основних прав і свобод людини. Не міжнародне співтовариство, а самі держави роблять усе необхідне для виконання узятих на себе міжнародних зобов'язань по забезпеченню прав особистості з урахуванням таких факторів, як політичний режим, рівень соціального й економічного розвитку, історичні традиції тощо.

Закріплене в Загальній декларації прав людини 1948 р. положення, згідно з яким «кожна людина має право на життя, свободу й особисту недоторканність» (ст.3), визначило пріоритетність завдання охорони особистості від злочинних зазіхань, що знайшло своє відображення у конституціях більшості сучасних держав (ст.2 Конституції Франції, ст.17 Конституції Італії, ст.7 Конституції Канади) [1].

Закріпивши на конституційному рівні право на життя, свободу й особисту недоторканність, держави зобов'язуються забезпечити ці природні права людини. Як цілком слушно зауважував з цього приводу Дж. Локк, кожна людина за законом природи має право відстоювати свою власність, тобто своє життя, свободу і майно. Саме забезпечення цих невідчужуваних прав людини і є головною метою договірної об'єднання людей у державу і передачі себе під його владу [2, с.50].

Право на безпеку і захист займає одне з найважливіших місць у системі основних прав людини і, безперечно, є пріоритетним серед прав, наданих жертві злочину. Необхідність його закріплення в законі викликає тим, що останніми роками почастишали випадки відмови жертв і свідків злочинів від дачі свідчень і надання доказів, а також відмови від співробітництва з поліцією, від участі в судових засіданнях. Ця негативна тенденція викликана їх страхом перед актами помсти з боку самих злочинців, їхніх родичів або співучасників.

Погроза розправи, психологічний, а найчастіше і фізичний терор свідків і потерпілих, їхніх дітей або близьких - повсякденні реалії сучасного

життя. Із загостренням криміногенної ситуації «нейтралізація» свідків набуває все більш зухвалих і витончених форм, що різко ускладнює завдання органів юстиції щодо забезпечення бази доказів для розкриття злочинів і покарання винних осіб. Незахищеність потерпілих, а також інших осіб, спроможних сприяти правосуддю, спонукає їх фактично ухилитися від виконання свого громадянського обов'язку. Більш того, потерпілі і свідки, крім небажання з'явитися до суду, найчастіше відмовляються від попередніх свідчень (особливо в справах про насильницькі злочини). Відсутність гарантій безпеки учасників процесу, у першу чергу потерпілих і свідків, робить їхню відмову брати участь у кримінальному судочинстві цілком обґрунтованою, хоч і сумнівною з точки зору законності.

Проблема відсутності правового забезпечення безпеки потерпілих, свідків та інших осіб, які сприяють кримінальному правосуддю, поряд із традиційними проблемами жертв злочинів (наприклад, відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем), стала причиною прийняття Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою (Резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985р.), у якій дана рекомендація про «вживання заходів для зведення до мінімуму незручностей для жертв, охорони їхнього особистого життя в тих випадках, коли це необхідно, і забезпечення їх безпеки, а також безпеки їхніх сімей і свідків з їх сторони від залякування та помсти» (ст. 6, п. «d»).

Страх перед злочинним світом, відмова свідків від виконання свого громадянського обов'язку і процесуальних обов'язків змусили говорити про себе не тільки спеціалістів у галузі кримінального, кримінально - процесуального права, кримінології і криміналістики в національних масштабах, але й міжнародне співтовариство. Причини, що спонукали прийняти Декларацію, зазначені у Преамбулі резолюції: «Жертвам злочинів і жертвам зловживання владою, а також найчастіше їхнім сім'ям, свідкам і іншим особам, що надають їм допомогу, несправедливо завдаються збитки, тілесні ушкодження, крім цього, вони можуть зазнавати втрат при сприянні судовому переслідуванню правопорушників» [3].

Економічна та Соціальна Рада ООН в резолюції 1989/57 «Здійснення Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою» рекомендувала державам-членам «розробити заходи для захисту жертв від зловживань, наклепницьких звинувачень або залякувань у ході або в результаті будь-якого кримінального або іншого розгляду, пов'язаного зі злочиним, включаючи ефективні заходи правового захисту у випадку вининення таких зловживань» [4, с.245].

Вищезазначені міжнародно-правові документи носять загальний характер, у них відсутні вказівки на механізми реалізації поставлених завдань. Проте слід зазначити, що це не свідчить про малозначущість проблеми правового забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному правосуддю, та їхніх близьких родичів. Як відзначає І.І.Лукашук, «у міжнародно-

дному праві ... віддавна затвердилося правило, відповідно до якого, вибір засобів здійснення його норм залишається на розсуд держави» [5, с.109]. Завдання практичного виконання зазначеної рекомендації залишається на розсуд держав, що в індивідуальному порядку повинні вжити заходи для того, щоб забезпечити повне здійснення прав [6, с.293].

Проблема безпеки осіб, що сприяють кримінальному правосуддю, порушувалась на Конгресах ООН щодо попередження злочинності й поведінки з правопорушниками.

Так, у прийнятих Сьомим Конгресом ООН «Керівних принципах в галузі попередження злочинності і кримінального правосуддя в контексті розвитку і новьго міжнародного економічного порядку» у п.12 закріплена рекомендація «вжити необхідних законодавчих й інших заходів з метою забезпечення жертв злочинів ефективними засобами правового захисту» [4, с.25].

Восьмий Конгрес ООН (Гавана, серпень - вересень 1990р.) приділив значну увагу проблемам правового забезпечення осіб, які сприяють правосуддю. У прийнятих Конгресом «Рекомендаціях щодо міжнародного співробітництва у галузі попередження злочинності і кримінального правосуддя в контексті розвитку» (п.18) сказано, що викликають інтерес і підлягають подальшій розробці шляхи і засоби «надання допомоги жертвам злочинів з приділенням особливої уваги здійсненню Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою та забезпечення належного захисту для свідків» [7]. Особливий акцент було зроблено на правове забезпечення безпеки потерпілих, свідків й інших осіб за окремими категоріями злочинів. У резолюції Конгресу «Заходи щодо боротьби з міжнародним тероризмом» (п.23 розділу «Захист жертв») сказано: «державам варто створювати належні механізми захисту і приймати відповідне законодавство, а також виділяти достатні ресурси для надання допомоги жертвам і надзвичайної допомоги жертвам тероризму». Пункт 25 розділу «Захист свідків» наголошує: «Державам варто вжити заходів і здійснювати належну політику, спрямовану на ефективний захист свідків терористичних актів» [8].

У п.86 проекту порядку денного IX Конгресу (29 квітня - 8 травня 1995р., Каїр) як позитивний чинник було відзначено, що в рамках судового розгляду, як і в межах правоохоронної діяльності, все більш пильна увага приділяється становищу жертв злочину, і з метою зведення до мінімуму можливості повторної віктимізації створюються спеціальні умови (окремі кімнати чекання, надання показань свідків, записаних на відеоплівку тощо) [9].

Прийняті в рамках ООН правові документи містять лише загальні рекомендації, що їх повинні дотримуватися держави в галузі забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному правосуддю. Це дає підстави очікувати, що акцент на конкретних заходах безпеки і механізмах їхньої реалізації буде зроблено у подальшій діяльності ООН і діючих під її егідою

організації. Цей висновок впливає з того, що нині міжнародним співтовариством з даної проблеми вже прийняті документи принципового, загального характеру, в яких відзначається тенденція виходу за рамки норм-принципів і наповнення новостворених норм, які мають як і до того рекомендаційний характер, більш вузьким, конкретним змістом [10, с.114].

Наочним прикладом для підтвердження вищесказаного є прийняті резолюцією 1989/57 Економічної і Соціальної Ради ООН «Рекомендації щодо виконання Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою», у яких (п.2) диференційовані підстави застосування заходів безпеки: «зловживання», «наклепницькі звинувачення», «залякування», а також визначені тимчасові межі застосування цих заходів, що включають не тільки «хід» судочинства, але і час його закінчення. Генеральна Асамблея ООН резолюцією 44/162 від 15 грудня 1989 р. схвалила зазначені Рекомендації і звернула увагу держав-членів на необхідність враховувати їх «при розробці стратегії для практичного застосування норм і стандартів ООН в галузі прав людини при відправленні правосуддя» [11].

Прийняті резолюцією ЕКОСОС 22 - 21 травня 1990 р. «Рекомендації для співробітників системи кримінального правосуддя відповідно до Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживанні владою» [12] стали подальшим кроком у конкретизації міжнародно-правових норм, що націлюють держав-учасників на створення національних систем заходів безпеки осіб, які сприяють правосуддю. У п.35 розділу «В. Жертва і система кримінального правосуддя» закріплено: «У тих випадках, коли жертва відчуває почуття страху через погрози злочинця, поліцією повинні бути вжиті належні заходи для захисту і підтримки (наприклад, поліцейська охорона, зміна місця проживання). Особливо важливо, щоб у випадку погроз вживалися ефективні заходи і щоб про вжиті заходи була повідомлена жертва». У п.55 розділу «Е. Обвинувачі, суди і слухання» сказано, що у тих випадках, коли жертви бояться свідчити (наприклад, діти, які є жертвами зґвалтування), у деяких державах законодавства припускають використання записаних на відеоплівку показань свідків або прямий відеозапис. Крім того, у зазначених документах міститься ціла низка заходів, що можуть і повинні використовуватися для забезпечення безпеки осіб, які сприяють правосуддю.

Створення на національному рівні правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення безпеки жертв і осіб, які сприяють кримінальному судочинству, покликане усунути негативні наслідки (відмова індивіда від звернення за судовим захистом, від виконання покладених на нього процесуальних обов'язків та ін.), які є наслідком протиправних дій з боку злочинців. Метою здійснення таких заходів є захист життя, житла, здоров'я і майна цих осіб від протиправних зазіхань, а також створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Підсумовуючи викладене, слід зробити цілком певний висновок, що нині складається цілісна система захисту прав і свобод жертв злочинів, яка включає в себе як міжнародно-правові, так і національні механізми. І за минулі півстоліття Загальна декларація прав людини не тільки зберегла свою актуальність, але й виявила здатність бути системоутворюючим фактором для єдиної системи правового захисту основних прав і свобод людини.

Список літератури:

1. Конституции зарубежных государств. М., 1997.
2. Локк Д. Избранные философские произведения. М., 1960. Т.2.
3. A/CONF.144/INF.2.1990,11 мая.
4. Сборник стандартов и норм Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия // Отделение ООН в Вене, Нью-Йорк: ООН,1992.
5. Лукашук И.И. Нормы международного права. М., 1997.
6. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. СССР и международное сотрудничество в области прав человека. Документы и материалы. М., 1989.
7. Восьмой Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Нью-Йорк. ООН. 1993.
8. Див.: Панов В.П. Международное уголовное право (Приложение). М., 1997.
9. Див.: Док. A/CONF.169/PM.1, 27 July, 1993.
10. Брусницын Л.В. Международно-правовые и конституционные основы обеспечения безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию // Государства и право. 1996. №3.
11. Див.: A/CONF.144/INF, 2, 11 мая, 1990, p.115.
12. См.: Док. A/CONF.144/20, 7 June, 1990.

Надійшла до редколегії 01.04.99